

a magunk nézőpontjából, a magunk történelmi és kulturális tapasztalataival tesszük azt. Nem tudunk nem a magunk kérdései felől tekinteni a múltra, nem tudjuk nem a magunk nyelvhasználatával birtokba venni azt. Ennek a folyamatos és ismétlődő kulturális múltértelmezésnek, birtokbavételnek olvashatjuk e novelláskötetben érdekes, elgondolkodtató, a 21. század első évtizedeit jellemző lenyomatát. [*Tilos az Á*]

FENYŐ D. GYÖRGY

#Petőfi

KÖLTŐVEL NEM JÁRNÉK, ILLUSZTRÁLTA HERBSZT LÁSZLÓ, SZERK. GRANCSA GERGELY

A Petőfi-bicentenárium ünneplése során több olyan kiadvánnyal is találkozhatunk, amelynek célközönsége a tizenévesek korosztálya, ilyen például a költő regényes életrajza [Berényi Anna: *Petőfi*, Scolar, 2022], a fiatalság számára válogatott, kommentelt antológia [*Így él Petőfi*, Cerkabella, 2023], sőt rajzos kiadvány is készült [Sajdik Ferenc: *Vivát Petőfi*, Holnap, 2022]. A *Költővel nem járnék* című antológia célja a kiadói szándék szerint szintén a kamasz és fiatal felnőtt olvasók elérése egy olyan válogatással, ahol a szövegeket – ahogy Grancsa Gergely a szerkesztői utószóban megfogalmazza – „nem itatja át a pátosz, nem vágják magukat hősi pózba”. A kiadvány 15 olyan novellával közelít Petőfi alakjához, melyekből 13 szöveg vadonatúj, a Petőfi-év apropóján, felkérésre született meg, a két korábban is publikált írás – Cserna-Szabó András és Nényei Pál novellái – pedig maximálisan megérdemlik ezt az újbóli figyelmet. A szerzőgárda több tagja is ismerős lehet a megcélzott korcsoport számára, hiszen sikeres ifjúsági regények alkotói [Rojik Tamás, Wéber Anikó, Mészöly Ágnes, Kalapos Éva Veronika, Balássy Fanny, Szabó Borbála], a kamaszokat tanárszemzőgből is ismerő szerzők [Nényei Pál, Kiss Judit Ágnes, Miklya Luzsányi Mónika] pedig azzal a problémával is szembesülhettek már, hogy Petőfi alakjának, költészetének szabad, a tekintélyelvűség láncaitól megszabadított megközelítése ide vagy oda, nem biztos, hogy egy mai tizenéves Petőfiről szeretne olvasni. Vagy egyáltalán szeretne olvasni, hiszen a legutóbbi felmérések [Tóth Máté: *A 3–18 év közötti hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben*] szerint az olvasás népszerűsége radikálisan csökkent mind a nyomtatott, mind az elektronikus formájú könyvek tekintetében, és bár sok teória született a nemolvasás témakörében, de valószínűsíthető, hogy a mai fiatalok ugyanúgy [ha nem jobban] ki vannak éhezve a történetekre, és ugyanannyi [ha nem több] kérdés foglalkoztatja, nyomasztja őket önmaguk és a világ megértésével kapcsolatban, mint a megelőző korosztályokat. Az is valószínűsíthető, hogy parancsszóra nem fognak olvasni, de ha a szöveg felteszi az őket kínzó kérdéseket, pedzegeti a tabusított témákat, és hozzájuk hasonlóan határokat feszeget, akkor kapcsolatba léphet velük. A *Költővel nem járnék* 15 novellája nem szűkölködik kérdésekben, határfejeszgetésekben, és bár mindegyik írás más modalitással, más alapötletből kiindulva építkezik, mégis vannak olyan témák, amelyek dominánsan képviseltetik magukat a kötetben, amelyek alapján a szövegek kapcsolatát építenek

vagy párhuzamot vonnak a fiatalok mai világa és Petőfi világa között, és amelyeket akár hashtagszerűen ki lehet emelni.

Talán a kiadvány címe is sejteti, hogy nem a boldog, lírai szerelem fog tobzódni a novellákban. A címadó mondatot tartalmazó és az olvasói várakozásoknak fityiszt mutató írásban [Rojk Tamás: *Petőfi összehoz*] már az érzés megszületésének esélye is megkérdőjeleződik, és bár elsöre úgy tűnhet, hogy a bicentenárium napján csodás módon visszatért, vehemens Petőfi az elbeszélés negatív hőse, de a paratextus sugallta romantikus kliséknek [ha az összehoz igének a szerelmet, párkapcsolatot elősegítő jelentését vesszük alapul] annyira ellentmond a szöveg, hogy a kezdeti interpretációnkban is elbizonytalaníthat bennünket a szerző. A novellák olvasása közben az a gondolatunk is támadhat, hogy a szerelem csak más dimenziókban, egy disztópikus mesében vagy a Parnasszus szent hegyén valósulhat meg [Gévai Csilla: *S, te barátom*], ahol Petőfi Júliához intézett szavait egy masina segítségével próbálja új magyarra fordítani, és amíg a költőből könnyen jönnek a szerelmes szavak, addig a kamasz nézőpontot mutató szövegekben erről az érzésről beszélni sem lehet: „de mégsem mondta, benne ragadt a szó” [Bendl Vera: *Egy fél mell, meg a szabadságháborúk*, 87.]; „Úgyse tudnám elmondani senkinek” [Kiss Judit Ágnes: *A harminchatezredik követő*, 112.]. A szerelem hiányán túlmenően a szerelem nevében elkövethető erőszak is tematizálódik [Miklya Luzsányi Mónika: *Cserebogár*], valamint a különböző korok és generációk – úgy, mint Petőfi kora, a mai kamaszok és szülei, nagyszülei – megjelenítésével a szerelemhez kapcsolódó eltérő elvárás-horizontokkal is szembesülhetünk. Cherchez la femme, szokták mondani, ám ebben a kiadványban nem sokat kell keresgelnünk a híres férfi mögötti nőt, hiszen tizenöt írásból hét Júlia köré szerveződik. Láthatjuk a féltékeny nőt, a szerelmes asszonyt, a kisajátító síríg-szerelem áldozatát, és van, ahol – kilépve a férje mögül, saját jogán – mint költő nő szerepel. A legérdekesebb aspektusa lehet a témának az azonosulási lehetőségek felvillantása. Bendl Vera írásában az érettségire készülő Máténál a *Beszél fákkal a bús őszi szél* alapszituációja indít el egy asszociációs folyamatot, míg Weber Anikó novellájában [*Arcképek a falon*] a mobbingtól szenvedő kamaszlány azonosul Júliával.

Szabó Borbála [*Júlia Petőfije*] nemcsak kilépteti Júliát a férfi mögül, de a hatalmat is átadja neki. A novella egy elképzelt matriarchális berendezkedésű társadalomban játszódik, és a hírneves költőnő, Júlia és háztartásbeli, naplóírogató férje, Petrovics Sanyi szerepeltetésével világít rá a nemek közti egyenlőtlenségek visszásságaira. A bájos-ironikus hangvételű szövegnek nincsen bántó éle, egyszerűen csak leírja azt, hogy milyen következményei lehetnének annak, ha a nemek helyet cserélnének, és ilyen módon – még kis irodalomtörténetet csempészve az elbeszélésbe – játszik el azzal a lehetőséggel, hogy Gyulai Pál 1858-ban írott sorai helyett feleségének, Petőfi sógornőjének, Gyulai Pálné Szendrey Máriának a kritikai dolgozatából is származhatna az idézet: „Férfiszemélyek még sohasem törtek új pályát sem irodalomban, sem művészetben... Tündér teremtmények, de egyetlen nagy eszmével sem vitték elébb a tudományt, s nem is fogják” [135.].

A legszínesebben és leghangsúlyosabban a szabadság témaköre jelenik meg a kötetben, a jól ismert forradalmár helyett Nényei Pál írásának köszönhetően a békés Petőfivel találkozhatunk, de az egyfajta érték- és időszembesítést vagy -ütköztetést

megjelenítő Rojik Tamás-szövegben a kamasz narrátor szemszögéből jelenítődik meg és válik anakronisztikus voltából fakadóan nevetségessé és kínossá Petőfi hevesen kinyilvánított szabadságfelfogása. Szinte valamennyi szöveg körbejárja a szabadság, vagy mondjuk inkább, a szabadság hiányának a kérdését, amely hiány ugyanúgy fakadhat a tizenévesekkel nem törődő korlátozó szülői hozzáállásból, ahogy ezt a problémát egy mozaikcsalád kontextusába ágyazva láthatjuk Mészöly Ágnes novellájában (*Vigyázó szemetek*), mint ahogyan a szabadság hiányát élik meg a teljesen magukra hagyott, kereteket nélkülöző kamaszok is. „Nélkülük [szülők] viszont bárhová mehetünk, bármit csinálhatunk, de mégsem érezzük magunkat szabadnak, vagy mit tudom én.” [Kalapos Éva Veronika: *Petőfi kenyér*, 91.] A szabadság szó asszociációs mezejébe pejoratív fogalmak is kerültek, a kifejezés Bendl Vera hőse számára például elkoptatott szülői szólamokat, idegesítő politizálást jelent, és ezzel párhuzamosan a hazafiasság érzése is más kontextusba helyeződik. A szabadság érzésének megélésével egy olyan novellában találkozhatunk (*Vigyázó szemetek*), melyben Petőfi explicit módon csak nevének egyszeri említésével és a *Föltámadott a tengerre* való utalással [„víznek árja”] szerepel, de a váteszelődjét, Batsányi Jánost idéző cím révén és a franciaországi forradalom felelevenítésével – melynek története Petőfi „új evangyelioma” volt – mégis az egész szövegben érezhető a jelenléte. A pozitív szabadságélmény [„Évek óta először éreztem szabadnak magam. Olyan volt, mintha a járda és a talpam között lett volna valami puha, ruganyos réteg”, 75.] itt erőt ad a főhősnek a szülői önkény elleni lázadáshoz.

„Nyelvügyben kereslek” (7.), szól hozzánk Petőfi Gévai Csilla kötetnyitó novellájában (*S, te barátom*), ahol a „magyar nyelvünk zabolátlan hullámain oly merészen” (7.) lovagló költő egy *A helység kalapácsának* komikumát idéző, fellengzősen kacifántos nyelvezettel panaszolja el a 21. századi szlenggel való találkozását. A novellák nagyobbik részében Petőfi korunk köznyelvén szólal meg, használja a kortárs szlenget, és a vulgáris beszéd sem áll tőle távol, cifrát szentséggel, s közben intratextualizál: „– Kavarod a kurvanyádat, de nem ám a mi líránkat!” [Balássy Fanni: *Igazából százhatvankettő*, 105.] A káromkodások nem válnak öncélúvá, motiváltan jelennek meg, szituációt, eszköztelenséget, kezelhetetlen emóciókat érzékeltetve. A szövegvilágokba belépő olvasó egy idő után ráeszmél, hogy tenger intertextus nyílik körülötte, ráadásul szép tarkán, hiszen motivikus, tematikus, műfaji allúziókat is szakíthat, és jó néhány Petőfi-versre, vers- vagy prózaszegmensre csodálkozhat rá újra. Molnár T. Eszter például a *János vitéz*hez hasonlóan 27 szakaszra tagolta disztópiáját (*Doktor Júlia*), ahol Szende Júlia indul el Pető Sanyi keresésére oly módon, hogy szövegpárhuzamok és ellentétek játékaik át követi végig magyar Odüsszeiánkat (ahogy Kosztolányi hívta a *János vitézt*). Cserna-Szabó András Júliájában a jelöletlen intertextusok révén szinte multiplikálódnak a szerzői funkciók, hiszen a narráció Krúdy Gyula *Éjjel a Biasiniban* című szövegére épül, az idősíkon izgalmasan csavarva egyet, a dialógusok pedig Petőfi *Úti leveleiből* [mindenkinek szíves figyelmébe ajánlom a Nyirestető és a Szamos mesés leírását], valamint egy korabeli szakácskönyvből építkeznek.

A számos életrajzi adalék ellenére nagyon szerencsésnek tartom, hogy nem az irodalomtörténet által kanonizált Petőfi-kép dominál, és az elbeszélésekben Petőfi szövegei kreatívabbnál kreatívabb kontextusokban frissülhetnek fel. Nényei Pál novellájában (*A békés Petőfi*) a Pest-Budán átívelő feszültséget egy szerelmes vers

[*Fa leszek, ha...*] különböző interpretációi robbantják ki, Kiss Judit Ágnes novellájában pedig [*A harminchatezredik követő*] Petőfi csaknem 180 éves sorai a mai instaköltészet keretei közé helyeződnek, ahol megdöbbenően kortárs szövegekké képesek válni a szalkaszentmártoni évek alatt írt *Felhők* ciklus darabjai. A 19. század költőjének lángoszlop-funkciója egy instaposzt betűire testálódik, ezek a fehéren világító betűk hivatottak arra, hogy vezessék Xandro 36.000 követőjét a kéékfényes puszták tájain. Petőfi elégikus sorai szíven ütik a magányos, tizenéves narrátort, a szöveg annyira friss, erős, hogy a régies írásmód [melyet elütésként magyaráz] sem zavarja, mert „a lényeg, hogy értem, mit akar mondani” [109.].

A novellák sorrendisége megfontolt gondosságot mutat, szinte füzérszerűen követik egymást az írások, és vagy tematikájukban [krimiszál, egyenjogúság kérdésköre, generációs konfliktusok], nézőpontjukban, időszerkezetükben [Petőfi korának, beszédének megidézése, kamaszperspektíva, jövőbe helyezett cselekmény] kapcsolódnak össze a szomszédos művek. Érdekes volt megtapasztalni azt, hogyan lépnek párbeszédbe az egymás után következő szövegek. Több alkalommal is úgy éreztem, mintha az éppen olvasott novella reagálna, reflektálna az előző szövegre. Bánki Éva írása [*Tüzesen sűt le a Logodí utcára*] is ilyen módon illeszkedik a láncolatba, hiszen egy irodalmi rejtély felderítésének szálával kapcsolódik az előtte lévő, duplacsavart és irodalomtörténetet is tartalmazó detektívstorihoz [Baráth Katalin: *Sherlock & Sándor*], ugyanakkor a 18 éves narrátornak a Petőfi-kutatás közben átélt flow-élménye izgalmas párhuzamba hozható a rákövetkező novellával. Bánki szövegében az elbeszélő, Dani egy belső indítatású anyaggyűjtés, nyomozás során erősödik meg identitásában, talál rá önmagára [„egy halott költő után nyomozva mindennél erősebben éreztem, hogy én én vagyok”, 50.], míg a következő írás [*Arcképek a falon*] főszereplője, az iskolai mobbingtől szenvedő Sarolta egy Szendrey Júliával foglalkozó projektmunka során egyrészt megtapasztalja a nem jegyért végzett tanulás örömét, másrészt a költőnővel való azonosulás által jut egyfajta önmeghatározáshoz: „azt kereste, miben hasonlít Júliára” [59.]. Sarolta ugyanakkor Danival ellentétben el is távolodik önmagától egy biztonságosabbnak vélt másik identitás felvételével. „Egyre többször érezte, hogy Júliával egyformák. [...] Elfelejtheti saroltás arcát, és magára öltheti Júliáét. Így biztonságban lesz.” [60.]

Az elbeszélések közötti kölcsönhatások is hozzájárulnak a könyv értékéhez, többé válnak a szövegek ebben a kölcsönhatásban, ráadásul Herbszt László sötétkék-fehér színvilágú, aprólékosan kidolgozott illusztrációi akár új asszociációkat is elindíthatnak a befogadóban. Az eltérő technikákkal készült illusztrációk nem egységes stílusúak, a duplaoldalas, síkhatású képek számtalan maszkot, totemszerű figurát rejtenek. A borítón Rolling Stones-osan nyelvet öltő, vagy a tejesdobozt megnyaló Petőfi igazán vicces és fenegyerekes, a *Cserebogár* illusztrációja viszont lidérces karkai víziót idézhet meg. Van, ahol ironikus perspektívát ad a kép a szöveghez, mint például Szabó Borbála novellájánál, ahol a bicepszét fitogtató amazon-Júliát láthatjuk a „Csüccs” feliratú táblát szorongató nők előterében. A szöveg és az illusztráció ironikus viszonyát erősítheti, hogy a kép beállítására, Júlia elszánt, ugyanakkor szomorú tekintete eszünkbe juttathatja azt a '80-as években a feminizmus népszerűsítésekor újrafelfedezett, II. világháborús We Can Do It!-plakátot [J. Howard Miller, 1943], amelyen az erős bicepszét megmutató, pöttös kendős lány a női munkamorált hivatott növelni.

Az írásom elején már említett felmérésben a kamaszok által megjelölt legnépszerűbb műfajok a humoros-szórakoztató, a fantasy, a kaland és a szerelmes-romantikus szövegek, tehát ez a sokszínű válogatás ebből a szempontból is jó választás lehet a fiatalok számára, de úgy gondolom, nem lehet érdektelen a kiadvány a pedagógusoknak sem. A szerzők közül többen is tanítottak vagy tanítanak ma is, és a novellák jó része (többek között: *Júlia; A békés Petőfi; Tüzesen süt le a Logodi utcára*) számos életrajzi, irodalmi, irodalomtörténeti adatot képes élményszinten, sztoriba csomagoltan átadni, így ezek a szövegek irodalomórán is megállnák a helyüket.

És hogy Petőfi mit szólna hozzá, ha fordítógéppel vagy anélkül olvasná e szövegeket? Erre nem kaphatunk már hiteles választ, de valószínűleg megállapítaná, hogy a mai kor képzelete sem „a por magzatja”. *(Tilos az Á)*

BERÉNYI KLÁRA

